

УДК 369.03

Тетяна ЧЕРНИЧКО, Мирослава СТЕГУРА

ОЦІНЮВАННЯ СТАНУ СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

***Резюме.** Розглянуто основні підходи до оцінювання ефективності діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні. Узагальнено теоретичні положення функціонування недержавних пенсійних фондів. Проаналізовано сучасні тенденції та особливості функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні як основних учасників недержавного пенсійного страхування. Досвід країн із реформованою пенсійною системою показує, що найефективнішим є недержавне накопичувальне пенсійне забезпечення, яке дозволяє сформувати трудову частину майбутньої пенсії, що є конкурентною за розміром із базовою й найчастіше її перевищує. Аналіз показників створення суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення та оцінювання ефективності їх діяльності дають змогу оцінити стан недержавного пенсійного забезпечення в Україні та основні перспективи його розвитку. Порівняно основні показники діяльності вітчизняних недержавних пенсійних фондів, а також проаналізовано діяльність пенсійних фондів у світі. Досліджено також діяльність суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення на сучасному етапі розвитку ринку. Зроблено порівняльний аналіз цих фінансових інститутів, виявлено недоліки діяльності й надано пропозиції щодо їх усунення. Окреслено перспективи подальшого розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні.*

***Ключові слова:** недержавні пенсійні фонди, недержавне пенсійне страхування, пенсійні виплати, інвестування пенсійних активів, третій рівень пенсійної системи, вкладники.*

Tatiana CHERNYCHKO, Miroslava STEGURA

EVALUATION OF NON-GOVERNMENTAL PENSION SYSTEM IN UKRAINE

***Summary.** The main approaches to the assessment of efficiency of the pension funds activity in Ukraine were considered. Theoretical positions of the activity of private pension funds are generalized. The current trends and features of their functioning in Ukraine as main participants of private pensions are analyzed. The experience of countries with the reformed pension system determines that the most effective is the non-state cumulative pension provision, which allows forming labour part of a future pension which competes in size with the basic one and exceeds it more frequently. The analysis creation indexes of the non-state pension provision subjects and estimation of the efficiency of their activity enables to evaluate the current state of the non-state pension provision in Ukraine and basic prospects of its development. Key indicators of Ukrainian non-government pension funds are compared, as well as current activities of pension funds in the world are analyzed. The article studies the activity of subjects within the non-state pension provision at the current stage of market development. The comparative analysis of these financial institutions is carried out; the drawbacks in its activity are revealed and the ways to overcome them are offered. There were outlines possible prospects of further development private pension funds in Ukraine.*

***Key words:** private pension funds, private pension insurance, pension payments, pension assets investment, the third pillar of the pension system, investors.*

Постанова проблеми. Згідно з Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» ця система — є важливою складовою системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат [1].

Трирівнева пенсійна система (солідарна система, загальнообов'язкова накопичувальна система та добровільна недержавна система пенсійних заощаджень) дозволить розподілити між трьома її складовими ризики, пов'язані з негативними змінами в демографічній ситуації та з погіршенням загальноекономічної ситуації в

країні. Зменшення ризиків дозволить зробити пенсійну систему України збалансованішою та стабільнішою, що є важливим чинником покращення її роботи.

Саме тому значна увага з боку держави повинна бути спрямована на формування ефективного мотиваційного механізму, основу якого закладає розвиток недержавного пенсійного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей діяльності суб'єктів системи недержавного пенсійного забезпечення присвячено праці відомих вітчизняних та іноземних учених-економістів: В.Д. Базилевича, Н.М. Внукової, Е.М. Лібанової, М.І. Мальованого, Б.О. Надточія, С.В. Науменкової, Г.М. Терещенко та ін. Однак з огляду на ускладнення ситуації на фінансовому ринку України існує потреба подальшого вдосконалення як теоретичних, так і практичних аспектів функціонування системи пенсійного забезпечення в нашій державі.

Мета статті полягає в узагальненні сучасних тенденцій та особливостей функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення й окресленні перспектив її розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу. Визначальними умовами розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення є створення належної і цілісної законодавчої бази та побудова дієвої регулятивної системи, державні гарантії захисту внесків і доходів на інвестиції від розкрадання та втрат при банкрутстві.

Недержавна пенсійна система є безпечним, а у більшості випадків і пільговим засобом забезпечення після виходу на пенсію вищого життєвого рівня, ніж той, що його спроможна забезпечити лише солідарна система. Проте інша, не менш важлива функція недержавного пенсійного забезпечення полягає в тому, що вона, як підкреслюють багато дослідників, є джерелом довготермінових інвестицій, необхідних для економічного розвитку країни. Акумулюючи заощадження населення у межах пенсійних програм та інвестуючи їх у акції, облігації підприємств, державні цінні папери, венчурні фонди тощо, пенсійні фонди забезпечують довготермінове фінансування економіки й держави [1].

Для того, щоб оцінити можливості системи недержавного пенсійного забезпечення, перспективи та напрями її подальшого розвитку, потрібно проаналізувати стан та динаміку загальних показників, які характеризують систему.

Динаміка кількості недержавних пенсійних фондів та адміністраторів недержавних пенсійних фондів протягом 2011 – II кварталу 2014 років наведена у табл.1.

Таблиця 1

Динаміка кількості недержавних пенсійних фондів та адміністраторів
недержавних пенсійних фондів

Table 1

Changes in the number of non-governmental pension funds and their administrators

	2011 р.	2012 р.	2013 р.	Станом на 31.06.2014 р.
НПФ	96	94	88	80
Адміністратори НПФ, що мають ліцензію	33	30	29	27

Джерело: [3]

Станом на 31.06.2014 року в Державному реєстрі фінансових установ міститься інформація про 80 недержавний пенсійний фонд (далі – НПФ) та 27 адміністраторів НПФ, що менше, ніж станом на 31.06.2013 року, адже тоді у Державному реєстрі налічувалось 89 НПФ та 34 адміністраторів [4].

Згідно з даними Державного реєстру фінансових установ недержавні пенсійні фонди зареєстровано у 9 регіонах України. Найбільша кількість НПФ зосереджена у Києві – 60, або 75,0% від загальної кількості зареєстрованих НПФ.

Основні показники діяльності НПФ та темпи їх приросту наведено в табл.2.

Таблиця 2

Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів[4]

Table 2

Dynamics of the main indicators of activities of non-governmental pension funds[4]

Показники	2011 р.	2012 р.	Станом на 31.06.2013 р.	Станом на 31.06.2014 р.	Темпи приросту, %
					31.06.2014 р. / 31.06.2013 р.
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	75,0	61,4	61,3	56,5	-7,8%
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	594,6	584,8	588,5	837,7	42,3%
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	1386,9	1467,2	1831,8	2381,3	30,0%
Пенсійні внески, всього, млн. грн.	1102,0	1151,3	1442,7	1722,8	19,4%
у тому числі:					
- від фізичних осіб	50,6	53,0	62,7	114,0	81,8%
- від фізичних осіб-підприємців	0,2	0,2	0,2	0,2	0,0%
- від юридичних осіб	1051,2	1098,1	1379,8	1608,3	16,6%
Пенсійні виплати, млн. грн.	208,9	251,9	274,3	339,7	23,8%
Кількість учасників, що отримали/ отримують пенсійні виплати, тис. осіб	63,1	66,2	68,9	71,0	3,0%
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	521,8	603,0	807,4	1167,6	44,6%
Прибуток від інвестування активів НПФ, млн. грн.	559,9	620,3	685,9	1013,4	47,7%
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	86,6	106,6	121,5	154,2	26,9%

Проаналізувавши динаміку основних показників діяльності НПФ, можна зазначити, що станом на 31.06.2014 року адміністраторами НПФ було укладено 56,5 тис. шт. пенсійних контрактів з 837,7 тисячами вкладників.

Зменшення кількості укладених пенсійних контрактів на 4,8 тис. шт., на нашу думку, відображає погіршення фінансових можливостей у суб'єктів національної економіки. Підтвердженням цієї тези може слугувати структурний аналіз за суб'єктами

угод. Порівняно з аналогічним періодом 2013 р. суттєво зменшується кількість контрактів з юридичними особами (на 3,8 тис. шт.), зменшення кількості контрактів з фізичними особами становило 1,0 тис. шт.

На кінець II кварталу 2014 року кількість учасників недержавних пенсійних фондів становила 837,7 тис. осіб та, порівняно з аналогічним періодом 2013 р., зросла на 249,2 тис. осіб, або на 42% (рис.1). Слід зазначити, що учасниками недержавних пенсійних фондів здебільшого стають особи вікової категорії 25–50 років [4].

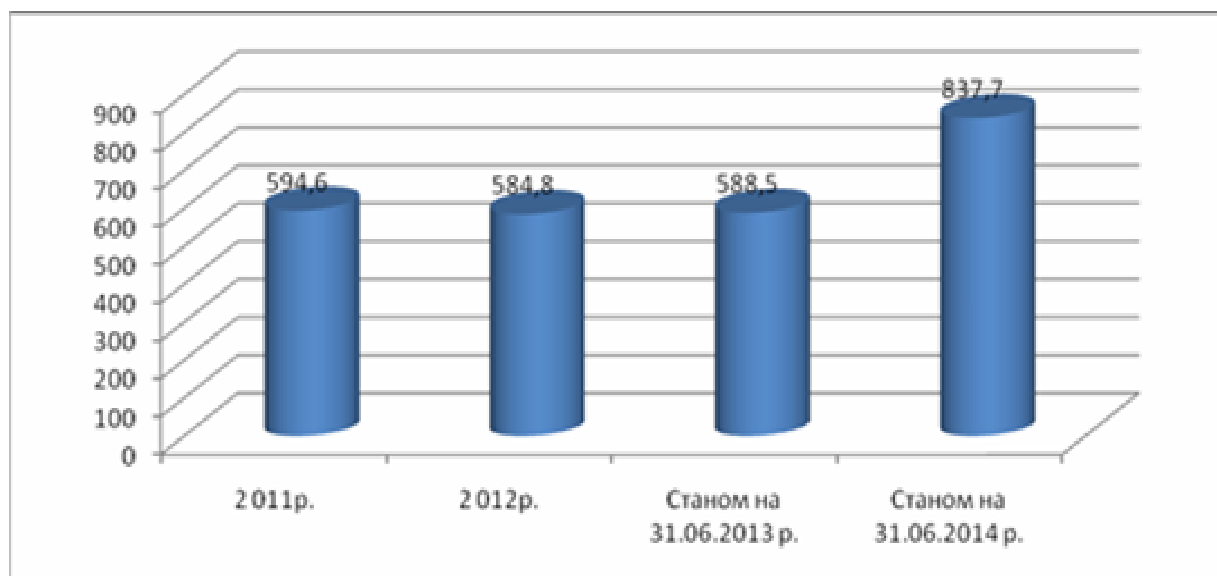

Рисунок 1. Динаміка кількості учасників недержавних пенсійних фондів, тис. осіб

Figure 1. Dynamics in number of non-governmental pension funds participants, thous. per.

Загальна сума пенсійних внесків за цей період становила 1722,8 млн. грн., що на 19,4% більше, ніж у 2013 р.

Суттєві зміни відбуваються і в структурі пенсійних внесків (рис.2):

– на 17% зростає обсяг пенсійних внесків від юридичних осіб (вони складають 93,4 % від загального обсягу пенсійних внесків);

– на 82% зріс обсяг надходжень від фізичних осіб: з 62,7 млн. грн. за 6 місяців 2013 р. до 114 млн. грн. за 6 місяців 2014 р.

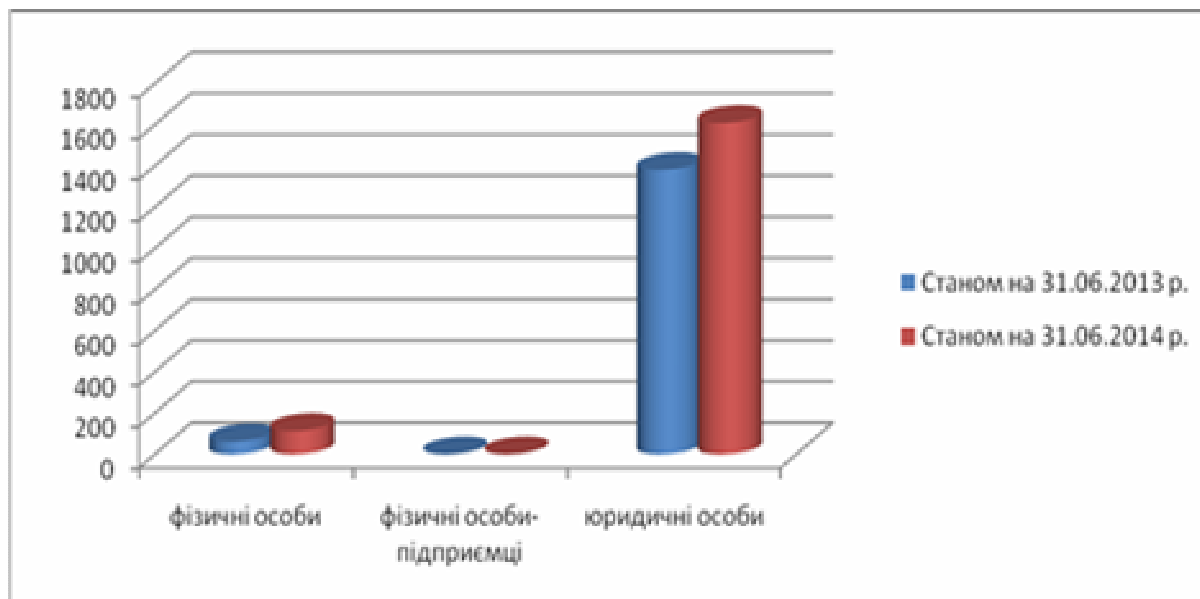

Рисунок 2. Структура пенсійних внесків недержавних пенсійних фондів

Figure 2. The structure of the pension contributions of non-governmental pension funds

Аналізуючи динаміку пенсійних виплат станом на 31.06.2014 року, можна зазначити, що обсяг виплат, порівняно з аналогічним періодом 2013 року, збільшився на 23,8% та встановився на рівні 339,7 млн. грн. Позитивна динаміка показника протягом аналізованого періоду є свідченням покращення якісних характеристик розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні. Середній розмір пенсійної виплати станом на 30.06.2014 на одного учасника недержавного пенсійного фонду, який отримує пенсійні виплати, становить 4,8 тис. грн. (станом на 30.06.2013 року – 4,0 тис. грн., станом на 31.12.2013 року – 4,4 тис. грн.) [4].

Станом на 31.06.2014 року загальна вартість активів недержавних пенсійних фондів склала 2381,3 млн. грн. За 6 місяців 2014 року в порівнянні з аналогічним періодом 2013 року вартість активів НПФ зросла на 549,5 млн. грн. (на 30%).

Управління активами недержавних пенсійних фондів може здійснюватися такими особами [1]: компанією з управління активами; банком щодо активів створеного ним корпоративного пенсійного фонду у разі, якщо він не виконує функції зберігача цього фонду; Національним банком України щодо активів створеного ним корпоративного пенсійного фонду; професійним адміністратором, який отримав ліцензію на провадження діяльності з управління активами.

Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» містить перелік фінансових інструментів, в які дозволяється вкладати кошти, а саме: цінні папери, погашення та отримання доходу за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України, Радою Міністрів АРК, місцевими радами; облігації та іпотечні облігації українських емітентів; цінні папери, погашення та отримання доходу за якими гарантовано урядами іноземних держав; облігації іноземних емітентів з інвестиційним рейтингом; акції іноземних емітентів, що перебувають в обігу на організованих фондових ринках [1].

Також на законодавчому рівні визначено максимальну частку в загальній вартості активів фонду (табл.3).

Таблиця 3
Обмеження частки інвестування пенсійних активів НПФ [1]

Table 3
Restrictions of investment share of NPF pension assets [1]

Фінансовий інструмент	Максимальна частка в загальній вартості активів фонду, %
1. Грошові кошти на поточному банківському рахунку, на банківських депозитних рахунках та в ощадних сертифікатах банків	Не більше ніж 50% (не більше ніж 10% у зобов'язаннях одного банку)
2. Цінні папери одного емітента (крім цінних паперів, погашення та отримання доходу за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України, Радою міністрів АРК)	Не більше ніж 5% (не більше ніж 10% у цінних паперах одного емітента)
3. Цінні папери, погашення та отримання доходу за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України, Радою міністрів АРК	Не більше ніж 50%
4. Облігації місцевих позик	Не більше ніж 10%
5. Облігації підприємств-резидентів	Не більше як 40%
6. Акції українських емітентів	Не більше ніж 40%
7. Цінні папери, погашення та отримання доходу за якими гарантовано урядами іноземних держав	Не більше ніж 20%
8. Акції та облігації іноземних емітентів, які пройшли лістинг на організованих фондових ринках іноземних держав	Не більше ніж 20%
9. Інші активи, не заборонені законодавством України	Не більше ніж 5%
10. Цінні папери, погашення та отримання доходу за якими гарантовано урядом однієї іноземної держави	Не більше ніж 10%

Станом на 30.06.2014 переважними напрямками інвестування пенсійних активів стали депозити в банках (38,2% інвестованих активів), облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України (30,1%), цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України (12,1%), акції українських емітентів (12,4%) [4].

Напрямки інвестування грошових коштів учасників НПФ наведено в табл.4.

Таблиця 4
Напрямки інвестування грошових коштів учасників НПФ [4]

Table 4
Investment areas of funds of NPF participants[4]

Показники	Тис. грн.	%
Грошові кошти, розміщені на вкладних (депозитних) банківських рахунках	910,2	38,2
Облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України	716,8	30,1
Цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України	288,9	12,1
Акції українських емітентів	295,1	12,4
Об'єкти нерухомості	69,6	2,9
Дебіторська заборгованість	42,9	1,8
Кошти на поточному рахунку	13,6	0,6
Активи, не заборонені законодавством України	25,5	1,1
Банківські метали	16,2	0,7
Цінні папери, дохід за якими гарантовано місцевими радами відповідно до законодавства	2,7	0,1
Загальна вартість активів НПФ	2381,3	100

Висновки. Система недержавного пенсійного забезпечення в Україні розвивається досить динамічно і має добрі можливості для подальшого розвитку. Але все ж розмір пенсійних внесків до недержавних пенсійних фондів ще є мізерним для нормального функціонування третього рівня пенсійної системи. Основними перешкодами на шляху до розвитку недержавного пенсійного страхування є недостатній рівень державної підтримки, а також низький рівень довіри населення до недержавних пенсійних фондів. Суттєвим фактором, що стримує розвиток недержавних пенсійних фондів, також є встановлення досить вузького кола інструментів, в які дозволяється вкладати пенсійні активи. З огляду на вищезазначене, необхідним є розроблення та провадження дієвих заходів, які б сприяли вдосконаленню функціонування недержавних пенсійних фондів та розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Conclusions. Non-governmental pension system in Ukraine has been developing very rapidly and has good prospects for further development. But despite this fact the pension contribution rate to non-governmental pension funds remains scarce for the proper functioning of the third level of pension system. Insufficient level of state support as well as low public confidence in non-governmental pension funds is the main obstacle to the development of private pension insurance. Moreover, establishing rather narrow range of tools that allow investing pension assets is essential factor hindering the development of non-governmental pension funds. Considering mentioned above, working-out and implementation of effective measures that facilitating the functioning of non-governmental pension funds and the development of non-governmental pensions in Ukraine is particularly necessary.

Використана література

1. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 р. №1057-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.
2. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р. №1058-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.
3. Реєстр НПФ. Державний реєстр фінансових установ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/derzhavniy-reestr.html>. – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.
4. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 30.06.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/NPF_I%D0%86_kv%202014.pdf – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.
5. Статистика НПФ в управлінні КУА у другому кварталі 2014 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.uaib.com.ua/analituaib/analit_npf/195420.html. – Українська асоціація інвестиційного бізнесу.
6. Звіт за I квартал 2014 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://nfp.gov.ua/files/media/NPF_I_kv%202014%20%20%20%20%20%20%20%20%20%20%20%20\(6_%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F\).doc](http://nfp.gov.ua/files/media/NPF_I_kv%202014%20%20%20%20%20%20%20%20%20%20%20%20(6_%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F).doc) – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Отримано 11.02.2015